

François Jullieno komparatyvistinės tyrinėjimo strategijos: konteksto ir intuicijos kategorijų semantinių prasmių laukas

LINA GOTAUTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

lina.gotautaite@yahoo.com

Komparatyvistinės tyrinėjimo strategijos ir metodai įgijo naujas galimybes ir pavidalus naujausiuose XXI a. civilizacinės ir filosofinės komparatyvistikos bei komparatyvistinės kultūrologijos tyrimuose. Kartu su naujai atėjusiu tūkstantmečiu atkeliavo naujos konceptualios metodologinės skirtys ir inovatyvūs senas nusistojusias ir jau šaknis dabartinėje humanistikoje suleidusias teorijas iš esmės keičiantys požiūriai bei traktuotės. Siekiant surasti, kaip galima metodologijos požiūriu patikimesnius komparatyvistinės analizės instrumentus ir kiek įmanoma tiksliau išreikštus atitikmenis kitų civilizacijų, kultūrų bei mąstymo tradicijų istorinės sąveikos terpėse, tenka imtis naujų instrumentarijų tarpcivilizaciniuose tyrimuose ir globalėjančios metacivilizacijos filosofinių idėjų sklaidos kontekste, kuriame, kaip niekada anksčiau, itin intensyviai sąveikauja skirtingos Vakarų ir neeuropinės mąstymo tradicijos.

Natūraliai išskylant naujoms civilizacinės ir filosofinės komparatyvistikos koncepcijoms, jų kūrėjams neišvengiamai tenka susidurti su daugybe besipriešinančiųjų inovatyvaus atėjimui, akademiniam pasaulyje jau tvirtai įsigalėjusių teorijų šalininkais. Kūrybingi mokslininkai, sukildami prieš senus požiūrius, skleidžia naujas „revoliucingas“ idėjas bei teorines ir metodologines prieigas, siekdami lanksčiau adaptuotis prie vis „siaurėjančio“ pasaulio bei atrasti naujas prasmes senuosiuose išminties klotuose, kurie nusėdę amžių glūdumoje prašyte prašosi išvelkami į dienos šviesą naujam senųjų tiesų atpažinimui bei į ateitį nukreiptų naujų idėjų vaisingai sklaidai. Šių itin aktualių dabartinės civilizacinės ir filosofinės komparatyvistikos teorinių ir metodologinių problemų lauką pamėginsime detaliau aptarti šiame straipsnyje, pasitelkdami analizei vieno įtakingiausių dabartinės komparatyvistikos atstovo prancūzų filosofo, komparatyvisto, sinologo ir puikaus antikos filosofijos žinovo François Jullieno koncepcijos šerdį sudarančias *intuicijos* ir *konteksto* sampratas. Siekdami įvesti intrigą į užsibrėžto uždavinio įgyvendinimą, lyginamajai analizei pasitelksime kito garsaus sinologo vieno iš pagrindinių Jullieno oponentų – Jeano François Billeterio – kritiką, kai tuo tarpu antriniais šaltiniais pasitarnauja garsaus komparatyvisto Ralpho Weberio ir kt. įtakingų mokslininkų konceptualios nuostatos.

Esminiai žodžiai: civilizacinė komparatyvistika, filosofinė komparatyvistika, komparatyvistinė kultūrologija, François Jullienas, Jeanas François Billeteris, kontekstas, intuicija, mąstymo tradicijos, kinų filosofija, antikos filosofija.

Ivadas

Siekiant autentiškai perprasti ir deramai įvertinti pamatines prancūzų filosofo komparatyvisto F. Jullieno teorines ir metodologines nuostatas, kūrybos strategijas bei tam pasitelkiamas priemonės, tenka išnagrinėti daugybę tai detalizuojančių ir pilnumoje perteikiančių jo filosofinės kūrybos aspektų, kurie neretai meta iššūkį jau nusistovėjusioms akademiniam pasaulyje nuostatomis, požiūriams, metodologinėms priemonėms, vertinimo taisyklėms ir priverčia esmiškai perkratyti įprastus požiūrius į Vakarų ir Rytų mąstymo tradicijų sąveiką dabartinėje civilizacinėje ir filosofinėje komparatyvistikoje. Geriausias būdas apibrėžti skirtingas pozicijas ir įvertinti autoriaus pasirinkto filosofinio kelio subtilumus – tai detali kritikos apžvalga apibrėžtais diskusijose aspektais bei atitinkamas paties filosofo atstovaujamos pozicijos išgryninimas.

Kontekstas ir intuicija yra viso labo kelios, tačiau konceptuali požiūriu labai svarbios dedamosios filosofinės kategorijos F. Jullieno komparatyvistinės metodologijos ir kūrybinės strategijos apibrėžčiai, detaliam jos suvokimui konstruoti. Todėl į šių kategorijų funkcijas, vaidmenį ir sutelksime šiame straipsnyje išskirtinį dėmesį. Prancūzų mąstytojo civilizacinėje ir filosofinėje komparatyvistikoje tai yra vieni iš svarbiausių teisingos filosofinio teksto suvokties bei atitinkamų vertimų ir atitikties taikymo kitai civilizacijai tikslumo kriterijai. Filosofinės analizės bei nagrinėjamų problemų išvadų apibrėžčiai taikomas tarptautinės mokslinės kritikos aptarimo ir detalizavimo metodas, siekiant įvertinti įvairių mokslinių nuomonių opoziciją bei

apibendrinamosiomis išvadomis reziumuoti skirtingais požiūriais tyrinėjamos F. Jullieno filosofinės strategijos dedamųjų ypatumus.

Filosofinio-sinologinio teksto opozicija konteksto svarbos ir būtinybės klausimo atžvilgiu nėra naujas reiškinys, kadangi tekstinė kritika įsitvirtino akademinėje sferoje gana seniai ir reiškėsi nuo netiesioginių ir nuosaikių diskusijų atitinkamose lokaliuose bendruomenėse iki gana stiprių bei aršių tarptautinių ginčų, nuvilnijusių tarpdisciplininėse srityse bei sukeliančių skepticizmo vienos metodologinės krypties dominavimo aspektu bangą. Vykstantys diskursų – tame tarpe ir filosofinių tekstų – tyrinėjimai priveda prie naujų konotacijų atradimo ir taikymo, remiantis inovatyviais požiūriais bei traktuotėmis, atsikratant apribojančių ir interpretacijos galimybes slopinančių klasikinių teksto-konteksto dichotomijos aspektų.

Ne ką mažiau susidomėjimo ir diskusijų susilaukia ir kitas svarbus veiksnys skirtingų civilizacijų tekstų suvokime ir vertimuose, tai – intuicijos svarba ir jos vaidmuo F. Jullieno diskursuose. Juk intuicija yra senesnė už loginį mąstymą, kuriuo savus pamatus visada grindė Vakarų civilizacija. Daugelis filosofijos, meno, kultūrų tyrinėjimų vyksta intuityviame lygmenyje; norint sukurti, o vėliau ir suprasti meno kūrinį ar atitinkamą filosofinį diskursą reikia pajusti dvasią, esmę, intuityviai išgyventi gelmę to, iš ko būsimas kūrinys gimsta – ne paslaptis, jog daugelio kultūrinių civilizacijos slėpinių neįmanoma adekvačiai suformuluoti, o paaiškinimas reikalauja tikslaus ir intuityvaus neišreiškiamumo perteikimo. Taigi šiame straipsnyje bandoma apibrėžti sudėtingus

skirtingų civilizacijų minties klodus, remiantis F. Jullieno teikiamais atitikmenų ir minties adaptavimo galimybių Vakarų civilizacijai pavyzdžiais bei tai paaiškinančia moksline filosofo strategija.

Konteksto problema

Esminė problema, kuri sukelia kontekstinio pobūdžio klausimus ir pretenzijas, F. Jullienui yra kiniškųjų tekstų skaitymo specifika, t. y. ar jie turėtų būti skaitomi ir analizuojami istoriniame ir sociologiniame jų atsiradimo kontekste (požiūris, kurį palaiko J. F. Billeteris), ar labiau derėtų juos tyrinėti be kontekstinio rūpesčio, remiantis intertekstiniu skaitymu, t. y. juos traktuojant kaip įrankį filosofijai kurti (F. Jullieno požiūris).

J. F. Billeteris rašo, jog kiniškieji tekstai „privalo būti paaiškinti, pakomentuoti ir patalpinti savuose kontekstuose, kad būtų pilnai suprasti“¹. Darytina išvada, jog šis teiginys tepatvirtina minimą tiesą, kuri susijusi su kiniškaisiais tekstais, o ne kontekstinio supratimo taikymą bet kokiems raštams. Tai, savu ruožtu, kalba apie nejučia paties J. F. Billeterio sukuriamą Kinijos kitoniškumą kiniškųjų tekstų atžvilgiu, jis teigia: „Mes galime abstrakčiai kalbėti apie Pascalio ar Descartes'o filosofiją, nes mes daugiau ar mažiau žinome, kas buvo šie vyrai ir kokioje aplinkoje jie gyveno. Sinologas, kuris cituoja kinų mąstytojus, privalo užpildyti mūsų neišmanymo [spragas] apie jų darbus ir poelgius, apie visuomenę, kurioje jie veikė“². Tačiau šiam teiginiui ne ką mažesniu svoriu

atliepia F. Jullieno mintis, kuria abejojama J. F. Billeterio požiūrio teisingumu, keliant klausimą, kodėl reikėtų skirtingai vertinti kinų ir vakarietiškasias (arba, kaip vadina F. Jullienas, – „mūsiškąsias“ nuorodas): juk skaitydami R. Descartes'o „Metafizines meditacijas“, pasak F. Jullieno, neužsiimame autoriaus meilės reikalų istorija ar kūrinio kontekstu, o jei „mano santykis su kinų tekstais yra filosofinio pobūdžio, tai kodėl turėtų būti skirtingai [vertinama nei kad vakarietiškiųjų mąstytojų atžvilgiu]? Kai jūs man kalbate apie Herakleitą, jūs atkakliai neteigiate apie jo gyvenimą ar epochą. O [galų gale] ką mes žinome apie Herakleitą?“³. F. Jullienas teigia, jog „[...] konceptas yra geras įrankis, o abstrakcija – jo rezultatas, taigi aš nematau, kodėl turėčiau apriboti jo vartojimą tik iš vienintelės – europietiškosios – pusės“⁴. Susiduriame su išties opia problema, kai konteksto bei autoriaus biografiniai duomenys Vakaruose neretai nėra žinomi, tačiau tai nesumenkina nagrinėjamo kūrinio vertės ar nepadaro autoriaus aprašomų minčių mažiau vertingomis. Esmė susikoncentruoja ties tuo, kokia problema yra gvildinama raštuose – jeigu ji yra filosofinio pobūdžio, niekam nekyla klausimas apie autoriaus asmeninio gyvenimo netobulumą ar tuometinę politinę situaciją šalyje tuo tikslu, jog galėtume patvirtinti rašančiojo skelbiamų idėjų unikalumą bei svarbą. Kitas reikalas, jeigu mes tyrinėjame to meto socialinę situaciją

1 François Billeter, Jean. *Contre François Jullien*, Paris: Allia, 2006, p. 46.

2 François Billeter, Jean. *Contre François Jullien*, Paris: Allia, 2006, p. 72–73.

3 Jullien, F., Martin, N., Antoine Spire. *Chine, la dissidence de François Jullien. Suivi de Dialogues avec François Jullien*, Paris: Seuil, 2011, p. 165.

4 Jullien, François. *Chemin faisant, connaître la Chine, relancer la philosophie: Réplique à ****, Paris: Seuil, 2007, p. 68.

ar autoriaus biografiją. Tačiau F. Jullieno atveju, visos randamos mintys kinų mąstytojų veikaluose pasitarnauja jo specifinės filosofinės minties koncepcijų kūrimui ir vėlesniam įvairiakultūriam bei tarpdisciplininiam sukurtų koncepcijų vartojimui bei sklaidai, taigi tuometinio konteksto ir kinų autorių biografijų duomenys praranda būtinumo aspektą.

J. F. Billeterio manymu, F. Jullieno „susikirtimas“ ir įvyksta tame, jog jis tarsi paneigia kinų mąstytojams jų pačių kalbą ir neleidžia vystyti, toliau plėtoti savų argumentų, kadangi, J. F. Billeterio teigimu: „[...] tai visada jis [Jullienas], kuris kalba. Jis cituoja kinų autorius, tačiau visada paskubomis, tai daroma, siekiant papildyti jo asmeninį diskursą“⁵. J. F. Billeterio teigimu, F. Jullienas neduoda žodžio kinų mąstytojams, skaitytojas neišgirsta jų balsų, o F. Jullienas neleidžia vystyti minėtųjų autorių argumentų jų pačių stiliumi. Žinoma, žvelgiant į aptariamą problemą sinologų žvilgsniu (kuris orientuotas į gilesnį Kinijos pažinimą), būtų galima kelti minėtuosius klausimus, tačiau pats J. F. Billeteris patvirtina, jog F. Jullienas laiko save ne sinologu, o filosofu ir naudoja Kiniją kaip „teorinį patogumą“⁶. Išties įstabi J. F. Billeterio mintis, jog „neįmanoma sugįžti į save, nepradėjus keliauti kitur“⁷. Iš esmės tai ir apibrėžia F. Jullieno pasirinktą strategiją aplinkkeliu (pr. *détour*) per Kiniją. Tiesiog J. F. Billeteriui kyla klausimas, ar F. Jullieno kūriniai suteikia skaitančiajam šią

galimybę – t. y. išgyventi kitokio mąstymo patirtį. J. F. Billeterio manymu, F. Jullienui reikėję pateikti ištisus tekstus, nebūtinai ilgus, kurie parodytų, kaip autoriai kalba, apie ką jie kalba, kad būtų galima spręsti apie jų minties kokybę ir interesą bei atpažinti jų „stilių“⁸. Negana to, tie tekstai, jo nuomone, turėję būti nušviesti, pakomentuoti, patalpinti į savus kontekstus tam, kad būtų tapę pilnumoje suprantami, o skaitytojas būtų galėjęs spręsti apie F. Jullieno pasiūlytų interpretacijų aktualumą. Savos nuomonės pagrindimui J. F. Billeteris pateikia pavyzdį apie „*Zhong Yong*“ (k. 中庸), kuri yra pirmoji iš Keturių knygų, sudarančių kanoninį konfucianizmo pagrindą ir parašytų konfucianizmo filosofo Zi Si (k. 子思) V a. pr. m. e. Minėtoji knyga buvo 1993 m. F. Jullieno išversta į prancūzų kalbą kaip „*Nekintama aplinka*“ (pr. „Invariable milieu“). Šiame vertime F. Jullienas pateikia gana daug komentarų ir supažindina su kontekstu, tačiau, J. F. Billeterio nuomone, „prasikalsta“ todėl, kad nepabrėžia, jog ši protingosios moralės santrauka yra skirta valdžios žmogui – suverenui, ministrui, mandarinui ar klano vadui.⁹

Kanoninių tekstų kontekstualumo problema

Įsigilinus į J. F. Billeterio priekaištus F. Jullienui, kyla klausimas, ar kanoniniai tekstai privalo būti su nurodymais ir paaiškinimais, kam jie skirti. Žinoma, papildoma informacija bendrosios tvarkos prasme nepamaišytų, tačiau, kai kūrinys skaitomas dėl savo

5 François Billeter, Jean. *Contre François Jullien*, Paris: Allia, 2006, p. 45.

6 François Billeter, Jean. *Contre François Jullien*, Paris: Allia, 2006, p. 45.

7 François Billeter, Jean. *Contre François Jullien*, Paris: Allia, 2006, p. 45.

8 François Billeter, Jean. *Contre François Jullien*, Paris: Allia, 2006, p. 46.

9 François Billeter, Jean. *Contre François Jullien*, Paris: Allia, 2006, p. 46–47.

kanoniškosios vertės ir skaičiuoja trečią tūkstantį metų, vargu ar pastaba, jog traktatas skirtas tam tikram socialiniam sluoksniui gali sumenkinti tokio kūrinio vertimą ar jo interpretavimo galimybes. Nepamirškime to, kad kūrinio rašymo metu didžioji Kinijos visuomenės dalis buvo neraštinga. Logiškai darytina išvada, jog privilegijuotoji sociumo dalis, kurią Kinijoje (kaip ir bet kur pasaulyje) sudarė išsilavinę ir politinę bei karinę valdžią turintys žmonės buvo pavyzdys visai likusiai bendruomenei, kuri sekė ir periminėjo moralės, religijos bei minties apraiškas, stebėdama aukštuomenę, imponavusią savu elgesiu bei buvusią sektinu ir siektinu pavyzdžiu žemesniesiems visuomenės sluoksniams. Natūraliai seka išvada, jog tokią galią turėję ir Zhong Yong bei kitus kanoninius tekstus skaitę žmonės bet kokių atveju (verbaliniu ar neverbaliniu) perteikė žinią likusiai visuomenei bei formavo kanoninio teksto plitimo galimybes, kurios ilgainiui įtvirtino konfucianizmą ir atitinkamas Kinijos visuomenės moralės normas, nepaisant to, jog jos buvusios idealizuotų, siektinų pavyzdžių rinkinys. Patyrinėjus bet kurios religijos kanoninius tekstus, visada susiduriame su sąrašu moralinių taisyklių, kurios realybėje gali būti sunkiai įsivaizduojamos kiekvieno visuomenės nario kasdienybėje, tačiau tai nesumenkina, o tik padidina skelbiamų kanoninių tiesų sakralumą ir skatina jomis sekti.

Kiek svarus J. F. Billeterio priekaištas dėl nenurodytos teksto paskirties atitinkamam žmonių ratui F. Jullieno atžvilgiu? Remiantis aukščiau aptartaisiais argumentais, darytina išvada, jog F. Jullieno filosofinės kūrybinės minties kontekste, kur pagrindinis tikslas – sukurti strategiją naujų

koncepcijų atsiradimui aplinkkeliu per Kiniją, nėra lemiantis konkretaus politinio ar socialinio konteksto detalizavimas, kai iš esmės remiamasi idealizuotomis kanoninių tekstų idėjomis, kurios šimtmečiais formavo konfucianizmu atmieštą kiniškąją visuomenę bei jos moralinę sistemą. Ar vėliau šių idealizuotų idėjų pagrindu sukurtos F. Jullieno koncepcijos (jas gretinant su vakarietiškosiomis) taikytinos tiek Kinijos, tiek Vakarietiskajame šiuolaikiniame pasaulyje turi prasmę ir praktinį taikymą? Akivaizdu, jog taip, kadangi tų pačių bipolinių mąstymo paradigmu pagrindu J. F. Billeteris vėliau kaltina F. Jullieną, kuriant šiuolaikiniam kiniškajam komerciniam pasauliui pritaikomą filosofiją¹⁰ – jau nekalbant apie aktyvų tarpdisciplininį F. Jullieno koncepcijų naudojimą Vakaruose.

Kaip straipsnyje „Controversy over „Jullien“, or where and what is China, philosophically speaking?“ pastebi R. Weberis dėl šveicarų sinologo J. F. Billeterio, nors pastarasis ir labai aiškiai apibrėžė išsakomos kritikos subjektą, suteikdamas labai aiškų orientyrą savojo pamfletu pavadinimui – „*Prieš François Jullieną*“ (pr. „*Contre François Jullien*“), vis tik, skaitant jo išreikštas kritines pastabas, tampa mažiau aišku nei kad galėtume suprasti iš kritikos esė pavadinimo, kam ir dėl ko savą opoziciją išreiškia įtakingas Vakarų sinologas.¹¹ Viena iš J. F. Billeterio kritinių pastabų F. Jullieniui yra tai, jog šis vaizduojąs Kiniją pernelyg supaprastintai, netgi idealizuodamas ir,

¹⁰ Billeter, François, Jean. *Contre François Jullien*, Paris: Allia, 2006, p. 68.

¹¹ Ralph Weber, Controversy over „Jullien“, or where and what is China, philosophically speaking?, *Journal of Chinese Philosophy*, nr. 41 (3–4), 2014, p. 361.

deja, visiškai ignoruodamas senųjų Kinijos mokslininkų-pareigūnų veikalų probleminių artumą Kinijos imperijos valdžiai jų gyventu laikotarpiu. Kitais žodžiais tariant, J. F. Billeteris įžvelgia F. Jullieno pasirinktus mąstytojus (kurių raštais remiasi savuose esė), tokius kaip Wang Fuzhi, Mencijus, Sunzi ir kt., tarsi „suvestus“ į vieną bendrą plotmę, vieningus savoje filosofijoje ir dar, negana to, – apibendrinamus kaip „kinų minties nešėjus“ per amžius.¹² J. F. Billeterio manymu, F. Jullienas visiškai ignoruoja Kinijos mąstytojų aptariamą problematikos artumą jų gyvenamojo laikotarpio imperinei jėgai.¹³

Iš esmės J. F. Billeterio užsidegimas tiksliai apibrėžti kiekvieno Jullieno minimo kinų mąstytojo socialinę, politinę ar kultūrinę situaciją jo gyventu laikotarpiu yra be galo pagirtinas, tačiau, mano manymu, toks detalizavimas mąstytojo gyvenamosios ar, tuo labiau, biografinės aplinkos, vargu ar gali (ir privalo) būti apibrėžiamas inovatyvios filosofinės koncepcijos pristatyme ar nusakant filosofijos idėjų ir asmeninių F. Jullieno įžvalgų raidą bei kiniškosios minties adaptavimo Vakarų filosofijos terpei problematiką. Kitaip tariant, Jullieno filosofinės transformacijos yra visiškai naujas „produktas“ klasikinėje Vakarų filosofijos tradicijos šviesoje; F. Jullieno fenomeną yra labai gerai apibrėžęs ir nusakęs žymus prancūzų filosofas ir leidėjas François L'Yvonnetas, kuris Jullieną įvardija „nuotykiu, kuris sutrikdė filosofiją.“¹⁴

12 Plg. Jean François Billeter, *Contre François Jullien*, Paris: Allia, 2006, p. 12–13.

13 Jean François Billeter, *Contre François Jullien*, Paris: Allia, 2006, p. 37, 41.

14 François L'Yvonnet, *François Jullien, une aventure qui a dérangé une philosophie*, Paris: Bernard Grasset, 2018.

Kitaip tariant, kalbant apie Kinijos mąstytojų idėjų raišką, J. F. Billeterui svarbi konteksto problema, o dar tiksliau – jos neakcentavimas žiuljeniškuose veikaluose. Kadangi Jullienas rašo apie filosofiją aplinkkeliu *per* (pr. *détour*) Kiniją (pasitelkiant Kinijos mąstytojų idėjas, remiantis kiniškaisiais teksta), jo studijų ir koncentravimosi centre atsiduria išgrynintos kinų mąstytojų idėjos, kurias Jullienas labai vykusiai adaptuoja kurdamas savąją filosofinę koncepciją. Palyginkime kad ir Sunzi „Karo mene“ išreikštas strategijas, kurias Jullienas gretina su garsaus prūsų generolo majoro karo teoretiko Karlo Filipo Gotlybo fon Klauzevico (svarbiausias veikalas – „Apie karą“ (vok. *Vom Kriege*)), išplėtojusio karo filosofiją Napoleono karų kontekste, pažiūromis. Atkreiptinas dėmesys, jog garsiausias Kinijos veikalas apie karą, kuris padarė didžiulę įtaką Kinijos ir visos Rytų Azijos karybai, pirmą kartą Vakarų pasaulyje išverstas būtent į prancūzų kalbą dar 1772 m. Jullienas, gretindamas VI a. pr. m. e. gyvenusio karinio stratego traktatą su XIX a. Rytų Prūsijos generolo veikalu, vargu ar turėtų atsižvelgti į kiekvieno jų gyvenamąsias sąlygas ir kultūrinį kontekstą – žinoma, tai leistų dar daugiau ir geriau suprasti kiekvieno autoriaus gyvenamojo laikotarpio realijas ir tuo metu gimusių kūrinių aplinkybes, tačiau Jullienas puikiai įžvelgia aristoteliškąją įtaką Klauzevico mąstymo modeliui, tuo priartindamas Napoleono karų karvedį prie IV a. pr. m. e. rašiusio graikų filosofo¹⁵. Nepaisant to, jog pasikeitusi

15 Jullien, François. *Traité de l'efficacité*, Paris: Grasset, 2018, p. 131.

ginkluotė ir praėję keli tūkstančiai metų, kūriniai ir filosofinė įtaka nėra praradusios aktualumo ir gali būti puikiai gvildenamos XXI a. filosofiniuose debatuose, o abiejų karo strategų kūriniai yra iki šiol naudojami karinėse mokslo institucijose Rytų ir Vakarų pasaulyje: Klauzevico traktatu, kaip pagrindiniu, buvo remiamasi per Pirmąjį ir Antrąjį pasaulinius karus, o Sunzi „Karo menas“ padarė didžiulę įtaką Mao Zedongui, japonų daimy ir Vietnamo karo dalyviams bei yra iki šiol įtrauktas į JAV jūrų pėstininkų programą.

Remiantis aukščiau esančiu tekstu, J. F. Billeterio kritika dėl F. Jullieno atitolimo nuo aprašomų kinų mąstytojų idėjų atsiradimo konteksto yra nepagrįsta: akivaizdu, jog idėjos yra aktualios ir po dviejų su puse tūkstančių metų, gretinamos su vakarietiškojo mąstymo ypatumais, kurie turi ne ką menkesnę istorinį pagrindą kaip kad ir Kinijos filosofinė mintis. Būtų išties keista aptarinėti Sokrato ar Platono idėjas tik jų tuometiniame atsiradimo kontekste ir politinėse to meto aplinkybėse: juk jų filosofinės idėjos yra aktualios nepriklausomai nuo gyvenamo laikotarpio, rasinės ar religinės skirties, kultūrinio identiteto ir panašių realijų. Savu laiku islamiškojo pasaulio deka antikinio laikotarpio literatūra išgyveno tuo metu Europos lopšyje vykusių suirutę ir buvo išversta į arabų kalbą (kas buvo svarbus jos išlikimo veiksnys), tuo tarpu, pagal J. F. Billeterio nuomonę dėl analoginio Kinijos konteksto, ji turėjusi būti sietina su helėniniu laikotarpiu, jo aktualijomis, politine situacija. Tačiau, esant tokiam požiūriui, ar galėjo minėtoji literatūra egzistuoti, netapdama kontroversija musulmoniškam pasauliui ir apskritai išlikti?

Intuicijos problema

Šalia probleminio debatus keliančio konteksto klausimo, natūraliai iškyla intuicijos problema, kuri yra išties svarbi, kalbant apie abiejų filosofų vienas kito kaltinimą netiksliais vertimais iš kinų kalbos, o tai, mano manymu, kalba apie galimą atitinkamos civilizacijos pasaulėjautos pajautimą intuityviai. Moksliniame pasaulyje šiuo klausimu aptinkama prieštara: pagal vieną požiūrį, teigiama, jog intuicijos yra būdingos tam tikrai civilizacijai ir yra išskirtinai jos specifika, t. y. egzistuoja atitinkamos lokalsios realijos, kurios neretai neturi atitiktens kitoje civilizacijoje, kitas požiūris deklaruoja mintį, jog viskas yra universalu ir persipina įvairiose civilizacijose. Verta panagrinėti J. F. Billeterį palaikančiosios pusės argumentus, siekiant suprasti, kiek intuicija yra svarbi mokslininkui, lyginančiam skirtingų civilizacijų mąstymo paradigmas.

Vienas iš šio aršaus ginčo komentatorių F. Danjou, teigdamas, kad Vakarų mintis nelaiko visatos nesukurta, esančia be pradžios ir pabaigos, „pakliūna į spąstus“, kuriuos J. F. Billeteris aptiko paspęstus paties F. Jullieno; prisimenant kai kuriuos filosofus, atstovaujančius Vakarų pusę, – Herakleitą, Giodano Bruno'ą, Spinozą, Nietzsche'ę, – pastebėtina, kad jie taip pat traktavo visatą kaip nesukurta: jų idėjos nebuvo, be abejo, niekada dominuojančios, bet jos yra puikiai atsiskleidžiančios mūsų (vakarietiškoje) kultūrinėje erdvėje. Kitas J.F. Billeterį palaikantysis Pierre-Yves Dambriņėas, atitinkamai remdamasis aukščiau aptartu pastebėjimu, teigia, jog neteisinga tvirtinti, kad „intuicijos“ yra vienos ar kitos

civilizacijos, vienos ar kitos kultūros ypatybė bendrąja šios sąvokos prasme. Šioms mintims antrina ir pats J. F. Billeteris, teigdamas, kad humaniškos patirties dirva yra universali, kitaip nebūtų galimybės minties sugretinti, pasidalinti, praturtinti vieną per kitą. Taigi įvairių civilizacijų ir laikotarpių filosofai, remdamiesi asmenine intuicija patirtimi, gebėję teigti itin panašias išvadas, atstovaudami skirtingas kultūras.

Nepaisant aukščiau aprašytųjų nuomonių, Pierre-Yves Dambrine'as turi pagrindo pabrėžti „kiniškos intuicijos“ svarbą, teigdamas: „[...] nes jei intuicija, siūlantį panašumus, egzistuoja istoriškai mūsų kultūriniam pasaulyje, ji nebuvo, kaip kad Kinijoje, ištirta [Vakaruose] tokiu pat aukščiausios kokybės būdu ir taip pat pagal tokią formų gaušą – filosofinę, politinę, meninę... tai, kas ir sudaro visą „skirtumą“¹⁶.

Remdamasi Oswaldo Spenglerio cikline civilizacijų raidos teorija, atkreipčiau dėmesį į jo išskirtus civilizacijų raidos etapus, kur intuicija yra dominuojanti aukščiausioje kultūros reiškimosi fazėje, O. Spenglerio įvardijamoje *Pavasariu* (Kultūra), kurioje reiškiasi galinga kūrybinė energija ir vieningumas. Kadangi kinų civilizacijoje *daoizmas* kaip visos būties šaltinis, visų regimų ir neregimų daiktų priežastis, reiškesi iš esmės per visą civilizacijos laikotarpį vėlesniais jos raidos etapais, kalbant ir apie to meto mokslą ir filosofiją, jau nuo pirmojo filosofinio veikalo „Daodedzing“, akivaizdu, jog kinai gyveno pagal Laodži aprašytąjį principą, t. y. sekdami gamtą ir prigimtį – spontaniškai ir *intuityviai*.

16 Pierre-Yves Dambrine, Du bon usage de François Jullien ou Jullien contre Jullien, *Question Chine*, 2006. Prieiga per internetą: <https://www.question-chine.net/contre-francois-jullien>

Taigi kaip suvokiama intuicija filosofijoje? Oksfordo žodyne randamas toks apibūdinimas: 'gebėjimas ką nors sužinoti, panaudojant savo jausmus, o ne atsižvelgiant į faktus'¹⁷. Dar tiksliau terminą apibrėžia Sąvokų žodynas, leidinyje „Filosofija“: 'Intuicija – tiesioginis pažinimas arba jusliniu suvokimu, arba išvalga; pažinimo rūšis, kurioje pasitelkiamas samprotavimas'¹⁸. Remiantis šiais intuicijos apibrėžimais, F. Jullieno vystomas samprotavimo metodas, pasitelkiant atitinkamus Kinijos filosofijos aspektus, yra pilnai toleruotinas ir suprantamas, o jo deklaruojamas Kinijos kitoniškumas pasireiškia intelektualinės intuicijos ir produktyvios vaizduotės santykiu, o juk būtent pagal tai vertinamos Kinijos etinės, estetinės ir ontologinės patirtys filosofo darbuose; intelekto intuiciją galią pripažino G. Leibnizas, B. Spinoza, R. Decarte'as.

Gvildenant klausimą, ar intuicija yra vienodai sutinkama įvairiose civilizacijose, bei remiantis aukščiau aprašytais pavyzdžiais, tenka pripažinti, jog, jeigu intuicija būtų vienodai besireišianti bet kurioje civilizacijoje ir universaliai persipinanti įvairiose civilizacinėse sistemose ir sferose, nebūtų susiduriama su gana paprasta problema – fenomenais, kurių neįmanoma išversti į kitą civilizacinę kalbą, kadangi joje minėtojo reiškinio tiesiog nėra. Paprasčiausias to pavyzdys būtų *dao* (道), kuris, priklausomai nuo konteksto gali būti verčiamas pačiais įvairiausiais pa-

17 Oksfordo žodynas. Prieiga per internetą: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/intuition?q=intuition> [žiūrėta 2021 03 26].

18 Will Buckingham, Douglas Burnham, Peter J. King, Clive Hill, Marcus Weeks, John Marenbon, *Filosofija*. Iš anglų k. vertė Andrius Navickas ir Žygintas Beručka. Vilnius: Alma littera, 2016, p. 341.

vadinimais – kaip ‘kelias’ (道), ‘didysis kelias’ (大道), ‘dangaus kelias’ (天道), ‘žmogaus kelias’ (人道), tuo tarpu F. Jullienas kartais jo išvis neverčia ar įvardija kaip: „<...> tai, kas, man atrodytų, tiksliai charakterizuoja *dao* mintį – yra tai, kad ji nėra sumanyta: „keliu“ Kinijoje nekeliamas nei pabaigos, nei jo sunaikinimo klausimas. Kuo remiantis, kinų etika kulminacijoje nepasibaigia galutine pabaiga, pabaigų pabaiga (laime), kaip Aristotelio atveju, o greičiau sugrąžina į tai, ką aš pavadinau, gerbdamas „kelio“ semantizmą, *dao*, gyvybingumu: būtent tai suteikia lengvai vykstančią evoliuciją – be didesnių pastangų, be kliūčių, pagal norą, tačiau nenukrypstant“¹⁹. Ne veltui atsiradęs Europos filosofijų žodynas, vadinamas „*Le dictionnaire des intraduisibles*“ („Neišverčiamybių žodynas“), kuriuo visiškai pagrįstai keliamas klausimas apie kalbos bei minties faktų ryšį, t. y. ar, pvz., ‘Geist’ yra tas pats, kas ‘esprit’; ar ‘pravda’ yra ‘justice’ ar ‘vérité’²⁰. Šiuo atveju, ‘neišverčiamybė’ yra ne tai, kas neišverčiama, o tai, ko nesiliaujama versti, – taip neretai nukenčiant homonimams, dviguboms reikšmėms, kurios įprastos kitoms epochoms, esant klaidingoms interpretacijoms, kurios baigiasi konceptų istorijos pabrėžimu ir t. t.

Šiam pavyzdžiui paantrina ir M. Heideggerio tekstas „Iš japono ir klausinėjančiojo pašnekesio apie kalbą“ (vok. *Aus einem Gespräch von der Sprache – Zwischen einem Japaner und einem Fragenden*, 1953–1954),

19 Jullien, François. *Chemin faisant, connaître la Chine, relancer la philosophie: Réplique à ****, Paris: Seuil, 2007, p. 72.

20 Cassin, Barbara (ed.). *Vocabulaire européen des philosophies: Dictionnaire des intraduisibles*, Paris: Seuil, 2004.

kur, pasitelkus europines kalbas, bandoma aptarti japonišką estetinę kategoriją *Iki*, remiantis fraze „Kalba yra būties namai“, iš kurios daroma išvada, jog vis tik „pokalbis tarp vieno ir kito namo yra beveik neįmanomas.“²¹

Taigi, kalbant apie atskiras intuicijas, būdingas tam tikroms lokalioms kultūroms ar net civilizacijoms, turime sutikti su mintimi, jog „kiniškoji intuicija“ yra stipriai besiskirianti nuo vakarietiškosios intuicijos, nes jei istoriškai pastaroji egzistuoję (panašumų prasme), tai mes jos nesame tiek išvystę ar ištyrinėję, kadangi, remiantis aukščiau pateiktais pavyzdžiais, pačioje europinėje kultūroje turime kalbines ir minties realijas, kurios, to paties ar panašaus civilizacinio helėniškojo paveldo šviesoje, neretai yra pilnai suprantamos tik su detalesniais paaiškinimais. Taigi atitinkamų dalykų neišreiškiamumas (nepilnas, netikslus išreiškimas) suponuoja Kinijos (ir apskritai – Rytų) skirtingumo ar net kitoniškumo faktą. Tai susisietų su aukščiau aptartojo *dao* vertimo ir adaptacijos kitoje kultūroje problema, kuri sąlygoja netikslumus, netinkamas interpretacijas bei tampa tuo, ko nesiliaujama versti metai iš metų.

Išvados

Kadangi F. Jullieno filosofija yra konstruojama, remiantis įvairiais kinų filosofijos traktatais iki XVII a. (itin svarbaus beinvazės įtakos laikotarpio raštai), tad jo pasirinktas naujų filosofinių koncepcijų

21 Dialogą galima rasti internetinėje svetainėje, nuoroda: <https://aplinkkeliai.lt/dalybos/dalis/dalybos-8-heidegger/?fbclid=IwAR3wN5sdVRNBYZCZXMibwBQ-gO84p51uozUpoOJRuSFzbyQcA-rax33tfSbY>

kūrimas nereikalauja detalaus tuomečio konteksto išryškavimo, nes F. Jullienas tyrinėja ne tuometinę socialinę ar istorinę situaciją Kinijoje, o *aplinkkeliu* (pr. *détour*) per Kiniją (atitinkamų kinesiškųjų traktatų idėjų adaptavimą) konstruoja naujo instrumentarijaus, pritaikyto vakarietiškojo mokslo sritims, specifiką.

F. Jullienas, visų pirma, save laiko ne sinologu, o filosofu, todėl Kinija jam tėra „teorinis patogumas“, kuriuo remiantis sukuriamas žiuljeniškasis asmeninis civilizacinės ir filosofinės komparatystikos diskursas. Taigi J. F. Billeterio išreikštas pastebėjimas dėl to, jog F. Jullienas nevysto ištisu kinesiškųjų autorių tekstų pateikimo yra visiškai natūralus ir conceptualiai argumentuotas – prancūzų filosofas vykdo ne kinesiškosios minties istorijos sistematizaciją ir nerašo eilinės vakarietiškos kinų mąstymo tradicijos chrestomatijos, o kuria naujas filosofemas ir taiko jas Vakarų pasauliui.

Kita vertus, F. Jullienas savo komparatyvistinėje metodologijoje remiasi idealizuotomis kinesiškųjų kanoninių tekstų idėjomis. Tai įgalina autorių atsiriboti nuo tuometinio tekstų parašymo kontekstų, motyvuojant tuo, jog pagrindinės visuotinai žinomų tekstų idėjos ir mintys yra laikomos esminėmis ir turinčiomis šimtmečius skaičiuojančią vertę – todėl galimos pilnai naudoti naujų filosofinių sąryšių ir konotacijų paieškose.

Remiantis skirtingų civilizacijų ir laikotarpių filosofų teiginiais dėl visatos sukūrimo ir egzistencijos be pradžios ir pabaigos, teigtina, jog intuityvi patirtis egzistuoja skirtingose civilizacijose tik yra nevienodai jose ištirta (sričių ir formų atžvilgiu). O tai, savu ruožtu, ir sukuria esminius

skirtumus, kurie neretai traktuojami tarsi nesusisiejantys civilizaciniai požiūriai. Iš to seka išvada, jog minėtojo nepakankamo ištirtumo atveju negali įvykti pilnavertis ir išbaigtas kultūrinis dialogas. Tai suvokdamas F. Jullienas bando ieškoti sąlyčio taškų ir iš pirmo žvilgsnio skirtingas traktuotes susieti atitinkamomis koncepcijomis, kurios priartina vienos ir kitos civilizacijos skirtumus iki gretinimo galimybės.

Ir galiausiai intelektualinė intuicija jo komparatyvistinėje metodologijoje yra tiesiogiai susijusi su produktyviaja vaizduote, o jų santykis (tiksliau, jo skirtumas skirtingose civilizacijose) formuoja tai, kas gali būti įvardinta *kitoniškumu* (pr. *altérité*). Pastarąjį kitoniškumą suformuoja nevienodas intuicijos ir vaizduotės santykio ištirtumas skirtingose kultūrose, kuris neretai susiklosto dėl istorinių aplinkybių ir skirtingos kultūrinių tradicijų raiškos. Vadinasi, intuicija F. Jullieno metodologijoje tampa pagrindiniu svertu, ieškant tinkamiausios konotacijos įvairių reiškinių vertimui ir adaptavimui kitoje kultūroje bei civilizacijoje. Šiuo tikslu, siekiant išvengti esminių reikšminių klaidų bei neatitikimo, F. Jullieno kuriamų koncepcijų visuma leidžia suvokti ir teisingai perteikti skirtingų civilizacijų kultūrinius ypatumus bei juos plačiai taikyti už kultūros ir filosofijos ribų.

Literatūra

Billeter, Jean François.
Contre François Jullien.
Paris: Allia, 2006.

Buckingham,
Will; Burnham, Do-
uglas; King, Peter J.;
Hill, Clive; Weeks, Mar-
cus; Marenbon, John.
Filosofija. Iš anglų k.
vertė Andrius Navickas
ir Žygintas Beručka.
Vilnius: Alma littera,
2016.

Cassin, Barbara (sud.).
*Vocabulaire européen
des philosophies: Dicti-
onnaire des intraduisi-
bles*. Paris: Seuil, 2004.

Dambrine, Pierre-Yves.
Du bon usage de
François Jullien ou
Jullien contre Jullien.
Question Chine. 2006.
Prieiga per internetą:
[https://www.question-
chine.net/contre-fran-
cois-jullien](https://www.question-chine.net/contre-francois-jullien)

Jullien, François. *Che-
min faisant, connaître
la Chine, relancer la
philosophie: Réplique à
****. Paris: Seuil, 2007.

Jullien, François. *Traité
de l'efficacité*. Paris:
Grasset, 2018.

L'Yvonnet, François.
*François Jullien, une
aventure qui a dérangé
une philosophie*. Paris:
Bernard Grasset, 2018.

Martin, Nicolas ir
Spire Antoine. *Chine, la
dissidence de François
Jullien. Suivi de Dialogu-*

es avec François Jullien.
Paris: Seuil, 2011.

Weber, Ralph. Con-
troversy over „Jullien“,
or where and what is
China, philosophically
speaking? *Journal of
Chinese Philosophy*, nr.
41 (3-4), 2014.

Interneto šaltiniai:

Heideggerio M. dialo-
gas; prieiga per interne-
tą: [https://aplinkkeliai.
lt/dalybos/dalis/
dalybos-8-heidegger/?f-
bclid=IwAR3wN5sdVR-
NBYZCZXMlbwBQ-
gO84p51uozUpoOJRuS-
F2byQcA-rax33tfSbY](https://aplinkkeliai.lt/dalybos/dalis/dalybos-8-heidegger/?fbclid=IwAR3wN5sdVR-NBYZCZXMlbwBQ-gO84p51uozUpoOJRuS-F2byQcA-rax33tfSbY)
[žiūrėta 2021-09-26].
Oksfordo žodynas;
prieiga per internetą:
[https://www.oxfor-
dlearnersdictionaries.
com/definition/english/
intuition?q=intuition](https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/intuition?q=intuition)
[žiūrėta 2021-09-26].